APĂRAREA IDENTITĂȚII NOASTRE CREŞTINE, PRILEJ DE MATURIZARE UMANĂŞI SPIRITUALĂ

Pr. Prof. Dr. Eduard FERENȚ
Iaşi

Introducere

În rostogolirea anilor, evenimentele istorice curg asemenea apei unui râu şi, după cum niciodată nu te scalzi în undele aceleiaşi ape curgătoare, la fel sunt şi evenimentele istorice: irepetabile.

Pentru a le înțelege încărcătura istorică, e necesar un recul, o anume depărtare de desfăşurarea lor rapidă sau înceată. În al doilea rând, pentru a le sesiza sensul, trebuie să-ți însuşeşti sufletul sau starea de spirit a epocii în care ele au avut loc.

Adresându-mă în acest moment unui auditoriu care, în cea mai mare parte, nu se născuse pe când noi, cei mai în vârstă, trăiam evenimentele pe care le aniversăm, cred că e necesar să ne însuşim ambele condiții cerute pentru decodificarea sensului istoriei mai recente de la noi.

Istoria, aşa cum este, a fost şi rămâne *mater et magistra vitae.* Ea ne învață că, adesea, în timp ce ea se vremuieşte, din cauza îmbătrânirii lumii, credința în Dumnezeu se întunecă, iar moravurile societății se moleşesc; ne mai învață că, în timp ce fervoarea vieții se vlăguieşte, deoarece la zgura vremuirii vremurilor se adaugă rugina viciilor, cu toate acestea, Dumnezeu, care conduce istoria omenirii proniind-o permanent, în misterul îndurării sale, ridică noi personalități, îngrijindu-se astfel prin ele atât de întărirea credinței, cât şi de reformarea moravurilor societății.

Evenimentele şi personalitățile la care mă voi referi în acest articol reprezintă, de fapt, trei stări de spirit trăite de înaintaşii noştri pe aceste meleaguri. Cugetând la ele, le-am intitulat astfel:

A. Eliberați am fost, dar cum şi încotro mergem?

B. Unde n-am cuvânt, n-am ce căuta.

C. Cum îndrăzneşti să refuzi sarcinile partidului?

Din aceste stări evenimențiale vom remarca faptul că, mai ales pe parcursul istoriei noastre recente, am fost nevoiți să ne apărăm însăşi identitatea noastră umană şi creştină, unii reprezentanți de-ai noştri rezistând chiar până la sacrificiul vieții buldozerului comunist năruitor. Această rezistență umană şi creştină constituie momentul maturizării noastre ca oameni şi creştini. Explicația rezistenței e îndoită: prima a fost asistența

activă şi continuă din partea lui Dumnezeu care nu şi-a părăsit niciodată Biserica, iar a doua constă în faptul că în toţi aceşti ani duri ai istoriei am beneficiat, slavă Domnului!, de unele personalităţi, lumini ale istoriei recente, părinţi ai timpurilor moderne, adevărate făclii şi călăuze pe drumul vieţii, maeştri şi coloane vertebrale ale societăţii noastre.

A. Eliberaţi am fost, dar cum şi încotro mergem?

Aniversând douăzeci de ani de la prăbuşirea comunismului, încercăm să combatem uitarea evenimentelor trăite de noi în istoria recentă şi să ne redescoperim identitatea umano-creştină. Memoria îi permite omului să se înţeleagă pe sine şi istoria sa la rădăcinile sale cele mai profunde. Lectura evenimentelor şi a mărturiilor istorice înlesneşte şi o purificare a memoriei, purificare necesară oricărui progres în relaţiile dintre oameni. Acest efort de purificare ne obligă să abordăm evenimentele şi mărturiile istorice fără prejudecăţi, animaţi de dorinţa de a învăţa ceva din analiza faptelor, preluând din ele tot ceea ce este autentic, bun şi frumos[1].

Unul dintre evenimentele la care mă refer este eliberarea deţinuţilor politici din luna iulie 1964, eliberare care a avut loc în urma Decretului 176 emis de statul român. Atunci au reapărut printre noi persoane pe care le cunoşteam doar din auzite. Unii dintre profesorii din Seminarul din Iaşi unde lucram fuseseră eliberaţi ceva mai înainte, dar au comentat faptul din 1964 cu multă atenţie şi reţinere. Printre ei se afla şi Părintele Rafael Friedrich[2].Auzind de eliberarea colegilor săi de suferinţă, a organizat o întâlnire a preoţilor eliberaţi, la Parohia ,,Sfânta Lucia” din Greci, judeţul Tulcea. În ziua de 12 decembrie 1964 am plecat cu maşina sa de la Iaşi spre Greci, împreună cu părinţii Andrei Gherguţ şi Ioan Jicmon. Acolo am fost

---

[1] Cf. J.-C. PERISSET, Nunţiu apostolic în România şi Republica Moldova, ,,Prefaţă” la cartea lui BOZGAN O., *Cronica unui eşec previzibil. România şi Sfântul Scaun în epoca pontificatului lui Paul al VI-lea (1963-1978)*, Curtea Veche, Bucureşti 2004, 6.

[2] Pr. Friedrich R., profesor de filozofie şi Teologie Dogmatică la Institutul Teologic Romano-Catolic din Iaşi, s-a născut la 13.01.1914 în localitatea Colelia din judeţul Constanţa. După terminarea studiilor din Seminarul arhiepiscopal din Bucureşti, a fost hirotonit preot la 29 iunie 1939. După numirea Mgr. Anton Durcovici ca episcop de Iaşi (30.X.1947), a preluat funcţia de rector al Seminarului arhiepiscopal, unde activa ca profesor. La 26 iunie 1949 a fost arestat împreună cu episcopul Anton Durcovici şi purtat prin cele mai severe închisori comuniste: Aiud, Gherla, Sighetu Marmaţiei. A fost eliberat în 1955, iar între anii 1956-1969 a fost profesor la Institutul Teologic Romano-Catolic din Iaşi. A murit la Iaşi în ziua de 11 iunie 1969 şi a fost înmormântat la Cimitirul Eternitatea. Cf. E. FERENŢ, *Martirul iubirii lui Cristos,* ARC., Bucureşti 2000, 131 şi 152-153. Cf. I. PLOSCARU, *Lanţuri şi teroare,* Signata, Timişoara 1994², 123. Autorul, întâlnindu-l pe părintele Friedrich R. în închisoarea din Sighetul Marmaţiei, îl caracterizează astfel: ,,Un suflet nobil, discret şi evlavios”. I. PLOSCARU, *Lanţuri şi teroare,* 156-159.

întâmpinați de parohul Iosif Gonciu[3] şi de părinții Ieronim Menges[4], Francisc Astalosch[5] şi Johann Baltheiser.[6] Pe episcopul Iosif Schubert, eliberat şi el din închisoare în acelaşi an, l-am întâlnit ulterior la Timişul de Sus, unde avea domiciliu obligatoriu.

El s-a născut pe 6 iulie 1890 la Bucureşti. În 1916 a fost hirotonit preot, iar între anii 1931-1950 a fost administrator, canonic şi paroh la Catedrala „Sfântul Iosif" din Bucureşti. La 30 iunie 1950 a fost sfințit episcop în clandestinitate de către nunțiul Patrick Gerald O'Hara, în urma Decretului emis de Pius al XII-lea la 27.VII.1948, pentru numirea „ordinarilor substituiți".

La 21 februarie 1951 a fost arestat şi condamnat la detenție pe viață pentru crimă de înaltă trădare. În 1964 a fost eliberat cu regim DO la Timişul de Sus. La 24 ianuarie 1969 emigrează în Germania, unde moare la 4 aprilie în acelaşi an. De episcopul Schubert sunt legate două fapte însemnate,

---

[3] Pr. Gonciu I. s-a născut pe 15.XII.1909 la Cioplea-Bucureşti. A urmat cursurile Seminarului din Bucureşti şi a fost sfințit preot în ziua de 24 iunie 1934. Şi-a luat doctoratul în istorie la Münster. La 1 iulie 1940 era paroh de Sinaia, iar la 18.X.1951 a fost numit paroh de Piteşti, unde în ziua de 12.XI.1952 a fost arestat. Judecat în „Lotul Sfântul Iosif", a fost întemnițat până în 1964. Menționez că înainte de 18.XI.1952, data arestării lui Menges I., acesta, care fusese numit „ordinar substitut" de episcopul Schubert I., la 12.II.1951, conform Decretului lui Pius al XII-lea din 29.VII.1948, a transmis jurisdicția lui Haider F., primul, şi celui de-al doilea, Gonciu I. Imediat ce a ieşit din închisoare a fost numit paroh la Greci, unde l-am întâlnit prima oară; începând cu 1.XI.1966 a fost paroh al comunității catolice din Mihail Kogălniceanu, apoi din nou la Piteşti şi Constanța. Ulterior s-a retras la Timişul de Sus, la surorile „Sfânta Agnes". Acolo am fost găzduit de Sfinția Sa toată luna iulie 1980. Cu acea ocazie am cunoscut momentele mai importante din suferințele îndurate de el şi de ceilalți preoți prin închisori. A decedat la 23 iunie 1999 la Timişul de Sus, unde a fost înmormântat.

[4] Menges H., născut la 25.V.1910; hirotonit la 29.VI.1937; la 12.II.1951 era paroh la Predeal. În aceeaşi zi a fost chemat la Bucureşti de episcopul Schubert I., care l-a numit „ordinar substitut", funcție pe care a exercitat-o până la 18.XI.1952, când a fost arestat. După eliberarea din închisoare, iulie 1964, se va repatria în Germania. Cf. Arhiepiscopia Romano-Catolică de Bucureşti, *Catedrala „Sfântul Iosif",* ARC. Bucureşti 2009, 264.

[5] Astalosch F. s-a născut la 15.IV.1913 la Vatra Dornei. A studiat în seminariile din Iaşi (1927-1930) şi Bucureşti (1930-1939), fiind hirotonit preot la 9 martie 1940. A activat ca paroh sau vicar la Greci, Galați, Sinaia, Gura Humorului şi Câmpulung Moldovenesc (1968-1997). A murit la 11 iulie 1997 la Câmpulung, unde a fost înmormântat.

[6] Baltheiser J., care în anul 1950, în calitate de vicar la Catedrala „Sfântul Iosif" din Bucureşti, a fost chemat de doi tineri să-l înmormânteze pe unchiul lor, pe nume Vasile, ai cărui nepoți se declarau. Sicriul era închis, dar pe cruce erau numai două inițiale: „V.A". Cel pe care l-a înmormântat în cimitirul Belu era de fapt episcopul Aftenie V., primul martir al Bisericii Greco-Catolice. În 1963, în închisoarea de la Dej, părintele Baltheiser îi spunea episcopului Ploscaru I. că după ce a fost arestat l-a recunoscut pe unul dintre „nepoții" lui Aftenie V., care acum era anchetatorul său de la Ministerul de Interne. Din închisoare va fi eliberat în 1964, ulterior plecând în Germania, unde a decedat. Cf. I. Ploscaru, *Lanțuri şi teroare,* 24-25.

cu urmări mari pentru Biserica Catolică din România, şi anume: la 12 februarie 1951 îl numeşte pe parohul de Predeal Hieronymus Menges ,,ordinar substitut", iar în noiembrie 1950 l-a consacrat clandestin pe Alexandru Todea ca episcop greco-catolic în capela de botez a Catedralei, viitor mitropolit de Blaj şi cardinal. Tot în această capelă, în iunie 1999, Papa Ioan Paul al II-lea îl va întâlni pe Cardinalul Todea, care era bolnav[7].

Întâlnirea de la Greci a fost un eveniment necunoscut publicului, dar cu consecinţe benefice şi orientative pentru viaţa Bisericii de la noi în anii 1964-1984. Întâlnindu-se, acei preoţi – adevăraţi *confessores fidei* – spuneau: parcă am ieşit din groapa leilor…! Înfăţişarea şi seninătatea acelor preoţi ieşiţi din hrubele închisorilor comuniste m-au impresionat profund. Lor nu le venea să creadă că se revăd vii, iar noi îi priveam cu veneraţie şi recunoştinţă.

Era anul când la Roma, la 21.XI.1964, Papa Paul al VI-lea promulga Constituţia *Lumen gentium*. Acolo, la Roma, episcopii îşi făceau auzite vocile în aula conciliară, aici, la Greci, se vorbea în şoaptă. Mă gândeam în sinea mea: *Romae leges conduntur, Iassiis in effectum ducuntur!* Într-adevăr, nici unul dintre cei pomeniţi aici nu participase la Conciliu, dar ei trăiau şi aplicau ,,martiric" învăţătura conciliară.

În anii detenţiei s-au maturizat şi mai mult, şi-au format o conştiinţă creştină clară, matură şi responsabilă despre misterul Bisericii şi al omului. Anii trăiţi în temniţă le-au confirmat convingerile religioase. Acestora aveau să le urmeze atitudinile lor comportamentale, ca tot atâtea expresii ale credinţei lor mature.

Privindu-se, se întrebau: ,,Eliberaţi suntem, dar cum şi încotro mergem?" Metoda şi calea pe care le-au ales atunci împreună au fost cele indicate de Pius al XII-lea nunţiului Patrick Gerald O'Hara, cu ocazia Decretului promulgat în ziua de 29 iulie 1948: să nu caute atât un *modus vivendi* cu regimul ateu, ci să pună mai degrabă bazele unei Biserici a catacombelor[8].

Ştiindu-se supravegheaţi în continuare de Securitate, au decis să recucerească sufletele, unul câte unul, prin mărturia vieţii, înlocuind o convingere cu altă convingere, formând astfel în ele conştiinţa credinţei. Conştiinţa nouă, matură, responsabilă, formată în credincioşi, provoca spontan atitudinea lor existenţială, comportamentală, faţă de Dumnezeu, faţă de Biserică şi faţă de om.

Ce cale au urmat pentru a forma conştiinţele credincioşilor? Calea slujirii acestora, mai ales, în scaunul de spovadă. Ei au învăţat din suferinţele

[7] ARHIEPISCOPIA ROMANO-CATOLICĂ DE BUCUREŞTI, *Catedrala Sfântul Iosif,* 88 şi 114

[8] Cf. H. STEHLE, *Eastern Politics of the Vatican* 1917-1979, Athens, Ohio and London 1981, 266 ss. Text citat de O. BOZGAN, *Cronica unui eşec previzibil...*, 24. Cf. G. WEIGEL, *Martor al speranţei. Biografia Papei Ioan Paul al II-lea (1920-2005)*, Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuş 2007, 351 şi 1029, nota 7.

îndurate în închisori că nimeni nu-şi riscă pierderea serviciului, libertatea, sănătatea sau chiar viața, fără să aibă convingeri temeinice. Pe acestea voiau să le formeze şi să le transmită prin unicul mijloc de care dispuneau: confesionalul, cateheza, mai ales cea euharistică. Toată această slujire teologică era sprijinită de mărturia unei vieți autentic creştine, sacerdotale.

Ce înțelegeau ei prin mărturia creştină a vieții? Pentru aceşti mărturisitori ai credinței, mărturia creştinului este răspunsul dat mărturiei lui Dumnezeu despre el însuşi prin Isus Cristos. Mărturia creştină este, înainte de toate, primirea Cuvântului lui Dumnezeu ca adevărat; este încredințarea totală de sine lui Dumnezeu care ni se revelează, dăruindu-ni-se în Fiul său. Acestei încredințări îi urmează spontan atitudinea existențială, adică angajarea responsabilă şi matură a persoanei în slujirea lui Dumnezeu şi a omului. Mărturia constă, aşadar, în a crede şi în a mărturisi credința, adică în a primi mărturia lui Dumnezeu însuşi ca adevărată şi, în acelaşi timp, în a-i răspunde cu propria mărturie sau comportare a vieții[9]. Mărturia creştină este expresia matură şi personală a credinței vii: este manifestarea existențială a omului nou (*Ef* 4, 24).

Iată ce şi-au propus cei adunați la Greci: să transmită altora propria lor convingere despre Cristos şi despre Biserică, să le facă cunoscută altora propria atitudine existențială, propriul mod de a gândi şi de a se comporta față de El, față de Biserică şi față de orice om[10].

B. Unde n-am cuvânt, n-am ce căuta

Al doilea eveniment istoric la care voiesc să mă refer este primul congres al Frontului Unității Socialiste din luna mai 1974 de la Bucureşti. Nicolae Ceauşescu i-a invitat la acest congres pe toți delegații Cultelor religioase, inclusiv pe episcopii Petru Pleşca şi Màrton Àron. Ambii, din motive de sănătate, mi-au înmânat mie invitațiile lor personale, pe atunci fiind rectorul Institutului Teologic din Iaşi.

La Bucureşti, unde venise de la Alba Iulia, episcopul Màrton Àron era cazat la Arhiepiscopie. În ajunul congresului m-a chemat în camera sa şi mi-a înmânat discursul său, pe care dorea să-l pronunțe în aula Palatului Republicii imediat după patriarhul Iustin Moisescu, conform programului stabilit de Departamentul Cultelor. Înmânându-mi-l, episcopul mi-a zis: „Părinte, iată discursul pe care trebuie să-l citeşti mâine în sala Palatului Republicii în locul meu. Fii atent să nu schimbi nici un cuvânt...”.

[9] Aceasta este, de fapt, doctrina Conciliului al II-lea din Vatican, care începea să fie norma ministeriului lor sacerdotal. Cf. Decretul privind activitatea misionară a Bisericii, *Ad gentes* (= *AG*) nn. 11, 12, 20, 21, 24: EV 1/1111, 1116, 1165 etc.

[10] Cf. *LG*., n. 38: EV 1/386.

Din respect față de cel care mă hirotonise ca preot, am luat discursul său şi m-am dus într-o cameră alăturată, ca să-l citesc. Totuşi, în drum spre cameră, pe coridor, mă întrebam de ce nu i-a dat acest discurs rectorului Institutului Teologic din Alba Iulia, Pr. Iosif Nemeczek, care-l însoțea…? Citindu-l, am găsit, printre altele, aceste cuvinte: ,,Statul şi Biserica sunt mereu laolaltă”. Adverbul ,,laolaltă” mi s-a părut că nu sună prea bine româneşte. De aceea m-am dus din nou la episcopul Màrton Àron şi i-am spus: ,,Preasfințite, cuvântul *laolaltă* e cam stângaci pe româneşte: n-ar fi mai bine să-l schimbăm cu *conviețuiesc*? Episcopul, care era culcat în pat, a făcut ochii mari şi, fixându-mă, mi-a zis: „Nu ți-am spus să nu schimbi nici un cuvânt din discurs? Citeşte totul după cum am scris…”. De fapt uitasem că propoziția care preceda acest adverb spunea: ,,Prin urmare, nu poate fi vorba de coexistență în sensul cum se înțelege curent politica modernă”. Înroşindu-mă – era şi cazul –, m-am retras sfios, asigurându-l că nu voi schimba nici un cuvânt din discursul său[11].

A doua zi, pe 24 mai 1974, m-am prezentat la Palatul Republicii. Ținând locul episcopului Màrton Àron, organizatorii, conform ,,invitației” celui pe care-l reprezentam, m-au aşezat în rândul al doilea din față, printre generali. Mă simțeam printre ei ca Pilat în Crez…

În prezidiu era Ceauşescu, care conducea primul Congres al F.U.S. După primul cuvânt rostit de reprezentantul Partidului Comunist Român, i s-a dat cuvântul rabinului-şef Moses Rosen. ,,Conducătorul iubit” a avut satisfacția de a primi laudele şi aprecierile cele mai alese.

După Moses Rosen a vorbit patriarhul Bisericii Ortodoxe din România, Iustin Moisescu. Afirmația acestuia că ,,Biserica Ortodoxă Română se identifică cu Statul Român şi că împărtăşeşte aceleaşi idealuri” a fost însoțită de aplauzele celor din prezidiu şi ale celor din sală… Sosise momentul în care urma să vorbească episcopul catolic Màrton Àron. Deodată, Nicolae Ceauşescu s-a sculat în picioare la prezidiu şi a spus: ,,Tovarăşi, sunteți de acord ca lucrările congresului să fie transferate în cadrul comisiilor restrânse?” Aplauzele celor din sală acceptau indicațiile prețioase ale Conducătorului…

Nervos, am părăsit sala congresului şi m-am reîntors la Arhiepiscopie. Prezentându-mă la episcopul Màrton Àron, i-am relatat cele petrecute în Sala Republicii. Ascultându-mă calm, episcopul mi s-a adresat spunându-mi: ,,Unde n-am cuvânt, n-am ce căuta! Părinte, totuşi, te rog, ia acest discurs, multiplică-l şi transmite-l decanilor din Moldova” (Pr. Schurgoth Iosif şi

[11] Adverbul acesta ,,laolaltă” l-am înțeles vreo zece ani mai târziu, pe când eram paroh al comunității catolice din Somuşca-Bacău. Acolo, dimineața, cam pe la ora 5.30, în fața casei parohiale, un tractor cu remorcă încărca ,,laolaltă” femei, bărbați, tinere, bătrâne, cu câțiva miei sau iezi, şi-i ducea la diferite loturi ale Gospodăriei colective. Cei încărcați precum nişte saci mergeau, vorbeau sau behăiau ,,laolaltă…”.

Pr. Petru Andrei), ceea ce am şi făcut. De atunci, nici episcopul Màrton Àron, nici eu n-am mai acceptat o asemenea ,,onoare" care ne-ar fi pus în situația penibilă de a sta ,,laolaltă" cu alții fără a ne putea exprima opțiunile. Şi deoarec cred că v-am făcut curioşi, sunt nevoit să reiau discursul episcopului Màrton Àron, intitulat: ,,Poziția Bisericii Catolice din România față de F.U.S":

„F.U.S.-ul, după cum îl arată şi numele, doreşte să unească toate forțele sociale. Pentru aceasta au fost invitați şi delegații ale organizațiilor bisericeşti şi ale cultelor.

Aceasta mai înseamnă că înaltul Guvern consideră Bisericile şi comunitățile religioase drept factori care au funcții sociale.

Invitația înseamnă deci încredere, iar încrederea obligă să răspundem cu încredere. De aceea, să-mi fie permis să schițez rolul nostru la Frontul Unității Socialiste, aşa după cum îl vedem noi.

În cele ce urmează voi pomeni în acelaşi timp de Stat şi de Biserică, însă aceasta nu înseamnă că pun semnul egalității între ele.

După concepția noastră, Statul reglementează şi slujeşte conviețuirea pământească a oamenilor, iar Biserica se ocupă cu oamenii pentru a-i mântui. Dacă am dori să trasăm un hotar între ele, le-am putea despărți făcând abstracție de om şi considerându-le ca instituții. Însă dacă pornim de la omul concret, trebuie să constatăm că ambele se încorporează în acelaşi trup: omul, care este purtătorul Statului şi al Bisericii.

Prin urmare, nu poate fi vorba de coexistență în sensul cum se înțelege curent în politica modernă. Statul şi Biserica sunt mereu laolaltă până şi atunci când nu pot sau nu vor să stea de vorbă unul cu altul. Sunt parteneri reciproci, indiferent că stau față-n față ca duşmani sau ca prieteni plini de bunăvoință reciprocă, străduindu-se să rezolve problemele în care sunt cointeresați.

Scopul şi posibilitățile Statului şi ale Bisericii sunt diferite, însă ambele trebuie să slujească pe om, pe omul întreg ca persoană, ca membru al colectivității, cu calitățile sale trupeşti şi sufleteşti, cu toate cerințele şi cu toată activitatea sa, deci pe omul cu toate dimensiunile sale. Viața pământească se poate organiza şi fără Dumnezeu, însă după convingerea noastră, umanismul integral cuprinde în sine şi nevoia omului de a fi liber şi deschis spre Dumnezeu.

Biserica se ocupă şi trebuie să se ocupe cu destinația finală a omului, cu mântuirea sa, însă ea ştie că, din punctul de vedere al acestei destinații finale, nu e indiferent în ce direcție se dezvoltă viața societății şi istoria omului. De aceea, Biserica se simte datoare să ia parte la umanizarea lumii, şi aceasta, nu în detrimentul misiunii sale, ci spre împlinirea conştiincioasă a acestei lumi.

Biserica se adresează, înainte de toate, conştiinţei umane. Omul trebuie să hotărască atitudinea sa faţă de lume, ca o fiinţă vie care trăieşte cu voinţa sa în mod responsabil, liber şi conştiincios, şi aceasta, prin realizarea ordinii sale sociale adecvate cu ceilalţi oameni.

Membrii Bisericii, credincioşii, nu sunt dispensaţi de îndatoririle cetăţeneşti, însă nici îndatoririle cetăţeneşti să nu-i abată de la realizarea ţelului creştin. Trebuie armonizate aceste îndatoriri şi ţeluri ce stau de o parte şi de alta, deoarece conştiinţa ne obligă la aceasta.

Astăzi, în lumea întreagă, oamenii sunt mânaţi de dorinţa de a scăpa de mizerie, de a-şi câştiga existenţa, să trăiască în condiţii sănătoase, să poată munci asiguraţi la locul de muncă, feriţi de situaţii umilitoare demnităţii lor umane, să aibă mereu mai multă răspundere, să fie mai bine formaţi şi să se bucure de binefacerile culturii.

În slujirea acestor idealuri nobile, oferim sincer puterile noastre Frontului Unităţii Socialiste, şi cerem numai atât, ca în toate problemele ivite să putem acţiona conform glasului conştiinţei noastre"[12].

Discursul episcopului Màrton Àron este vocea episcopatului catolic din România şi a celor care ,,nu aveau voce". De fapt, ideile principale se regăseau deja în Statutul de organizare al Cultului Catolic din R.P.R., redactat de Excelenţa Sa şi episcopul Dr. Iuliu Hosu la 27.X.1948, statut depus la Ministerul Cultelor la 4.XI.1948[13]. Privit în lumina Conciliului al II-lea din Vatican, discursul Mgr. Màrton Àron reia învăţătura conciliară din Constituţia

---

[12] Cf. E. Ferenţ, *Doctrina social-politică a Bisericii Catolice locale din România* (inedită), Institutul Teologic Romano-Catolic, Iaşi 1974, 84-85. Această lucrare netipărită am prezentat-o în luna iulie 1974 vicepreşedintelui Departamentului Cultelor, Nenciu Gh., la cererea acestuia, în calitate de rector al Institutului Romano-Catolic Iaşi. Pe atunci, problema apărării drepturilor fundamentale ale omului era tema principală a *Ostpolitik*-ului promovat de Cardinalul Casaroli A. în Estul Europei. Am prezentat-o după ce am obţinut *nihil obstat*-ul de la episcopul Pleşca Petru, ce se afla internat în spitalul din Oneşti. Concluzia? Cei din Departament, ,,cenzurând-o", m-au declarat ,,nebun". Menţionez că acelaşi Nenciu Gh. a cerut şi episcopului auxiliar de Alba Iulia Jácáb Antal să prezinte aceeaşi lucrare. Din câte ştiu, răspunsul său ,,diplomatic" conţinea doar două-trei pagini. Indirect, prudent, îl trimetea probabil la acest discurs al episcopului Màrton Àron, discurs relativ recent, cunoscut de Departament. Eu, ce-i drept, am fost mai lung la vorbă, dar voiam să mai ,,multiplic" încă o dată acest ,,discurs normativ" al aceluia care mă hirotonise preot la 8.XII.1961 în catedrala sa. De aceea l-am intercalat în însăşi concluzia lucrării mele. În ceea ce priveşte *Ostpolitik*-ul la noi, personal gândeam ca Ioan Paul al II-lea. Cf. G. Weigel, *Martor al speranţei. Biografia Papei Ioan Paul al II-lea (1920-2005)*, 349-354.

[13] Cf. Arhivele Secretariatului de Stat pentru Culte (= ASSC), Dosar nr. 86/ 1951, vol. nr. 3, ff. 104-108. Conţinutul acestui Statut se poate vedea în O. Bozgan, *Cronica unui eşec previzibil...,* 396-404. Acest Statut a fost complet revizuit de Ministerul Cultelor şi restituit Episcopiei de Alba Iulia la 4.VII.1950 prin scrisoarea nr. 23.331/50. Cf. *Documentation Catholique* / 8 avril 1951, coll. 429-432.

Gaudium et spes şi nu numai[14]. Întemeindu-se pe această doctrină, episcopul Màrton Àron cerea organismului Frontului Unității Socialiste din R.P.R. să recunoască dreptul la libertatea religioasă al persoanei umane. Altfel spus, ca în materie religioasă nimeni să nu fie forțat să lucreze împotriva conştiinței sale, deoarece dreptul la libertatea religioasă se bazează pe însăşi demnitatea persoanei umane[15].Însăşi demnitatea lor de persoane dotate cu rațiune şi voință liberă îi obligă pe toți oamenii să caute adevărul, în primul rând, în ceea ce priveşte religia; să adere adevărului cunoscut şi să-şi ordoneze viața conform exigențelor acestui adevăr[16].

Acest drept, întemeindu-se pe însăşi natura umană, cere ca oricare om să se bucure de libertatea psihologică şi de imunitatea oricărei constrângeri externe de a căuta adevărul.

Mgr. Màrton Àron cere F.U.S. ,,ca în toate problemele ivite să putem acționa conform glasului conştiinței noastre". Omul, oricare ar fi el, nu trebuie să fie constrâns să acționeze împotriva conştiinței sale. Dar nici nu trebuie împiedicat să lucreze conform conştiinței, mai ales în sfera religioasă. De fapt, exercitarea religiei, prin însăşi natura ei, constă, mai ales, în acte interne voluntare şi libere, prin care omul intră direct în relație cu Dumnezeu: actele de acest gen nu pot fi nici poruncite, nici oprite de vreo autoritate umană[17].

Însă natura socială a omului cere ca el să exprime în exterior actele interne ale religiei, să comunice cu alții în materie religioasă şi să profeseze propria religie în mod comunitar[18].

Aşadar, i se face nedreptate persoanei umane şi înseşi ordinii stabilite de Dumnezeu oamenilor, dacă i se neagă omului exercițiul liber al religiei în societate, o dată ce se păstrează justa ordine publică.

Mai spune apoi Mgr. Màrton Àron ,,că omul integral cuprinde în sine şi nevoia firii umane de a fi liberă şi deschisă spre Dumnezeu". De fapt, actele religioase prin care, în formă privată sau publică, oamenii se orientează spre Dumnezeu depăşesc prin natura lor lucrurile pământeşti. Aşadar, puterea civilă, al cărei scop propriu este acela de a actualiza binele comun temporal, trebuie să recunoască viața religioasă a cetățenilor şi s-o favorizeze.

---

[14] Cf. *GS*., n. 76: EV 1/1580; *DM*., nn. 2, 3, 12; *AG*., n. 13; *CD*., n. 19: EV 1/619.

[15] Cf. Ioan al XXIII-lea, Scris. enc. *Pacem in terris* / 11.04.1963: AAS., 53 (1963), 260-261. Cf. Ioan Paul al II-lea, Scris. enc. *Redemptor hominis*, n. 17/h, Editions du Centurion, Paris 1979, 68-69.

[16] Cf. Toma de Aquino, *Summa theologiae*, I-II, q 91 a 1; q 93 aa 1-2.

[17] Cf. Toma de Aquino, *Summa theologiae*, I-II, q 91 a 4 c; cf. Paul al VI-lea, *Nuntius radiophonicus* / 22.XII.1964: AAS., 57(1965), 181-182.

[18] Cf. DH., n. 3: EV 1/1049.

C. Cum îndrăzneşti să refuzi sarcina partidului?

În aceste două paragrafe am încercat să prezint succint atitudinea preoților eliberați din închisoare în 1964, atitudine prin care au decis să reia trăsătura ministeriului pastoral exercitat de Mgr. Anton Durcovici chiar înainte de a fi arestat: educarea constantă a credinței şi interiorizarea vieții în misterul lui Cristos[19]. Atitudinea episcopului Màrton Àron, în schimb, era deja aplicarea doctrinei Conciliului al II-lea din Vatican în contextul socio-politic românesc: fidelitate necondiționată față de Biserică şi apărarea drepturilor fundamentale ale omului. Am ajuns astfel la cea de-a treia atitudine: aceea a Statului ateu şi a reprezentanților săi față de Biserică şi, în general, față de orice om. Poziția lor reiese din modul de a se comporta față de oricine ar fi refuzat ,,sarcina" partidului.

În ziua de 11 ianuarie 1980, seara, am primit un telefon de la Casa Pătrată din Iaşi, mai exact, de la tovarăşul secretar Gheorghe Zaharia, care mă anunța cu ton poruncitor: ,,Comitetul de Partid al Municipiului Iaşi v-a desemnat ca delegat la cel de-al II-lea Congres al F.D.U.S, urmând să fiți cooptat în Comitetul Central al Organizațiilor F.D.U.S. Vi s-a scos deja biletul de avion, aşa că mâine dimineață plecați la Bucureşti pentru a lua parte la şedința de deschidere a Congresului condus de tovarăşul Nicolae Ceauşescu".

L-am întrebat pe tovarăşul Zaharia cum de m-a desemnat într-un astfel de post, fără să fiu întrebat dacă accept sau nu. Surprins, îmi răspunde: ,,Cum îndrăzneşti să refuzi sarcina partidului? De douăzeci şi şase de ani nu mi s-a întâmplat aşa ceva…". ,,Vi se întâmplă acum, i-am răspuns calm…". Închizând telefonul, deşi era noapte, în plină iarnă, am plecat din localitate.

Represaliile şi controalele s-au ținut lanț, deoarece acestui incident le-au urmat altele. În luna octombrie 1981, în calitate de rector al Institutului, l-am primit pe părintele greco-catolic Pantelimon Aştilean drept confesor extraordinar pe parcursul exercițiilor spirituale de la începutul anului universitar 1981-1982. Deşi situația Bisericii Greco-Catolice din România era bine cunoscută de Statul român[20], Departamentul Cultelor considera primirea

---

[19] Cf. E. Ferenț, *Martirul iubirii lui Cristos*, 19-26. Aceeaşi viață interioară de unire cu Domnul prezent real în Sfânta Euharistie au promovat-o în aceeaşi perioadă şi episcopii greco-catolici. Cf. I. Ploscaru, *Lanțuri şi teroare*, 9-13.

[20] a) Chestiunea privitoare la prezentul tragic al Bisericii Greco-Catolice fusese tratată pe larg şi amănunțit şi în ,,Memorialul" înaintat lui Nicolae Ceauşescu de către Paul al VI-lea cu ocazia vizitei făcute de el la Vatican la 26 mai 1973.

b) Nicolae Ceauşescu a primit în ziua de 29 iunie 1979 o Scrisoare din partea lui Ioan Paul al II-lea, scrisoare care deplora faptul că Statul român, la 1 decembrie 1948, prin Decretul 358, declarase că ,,Biserica Română Unită înceta să mai existe": cf. ASSC., Dosar CC.

de către mine a acelui preot greco-catolic un delict grav. Directorul Iulian Sorin m-a acuzat că am primit ,,un clandestin, un pantalonar, un felcer", ca să primească Sfânta Spovedanie a studenților, fapt care va fi făcut cunoscut de către Departament Romei.

Acestui delict i s-a mai adăugat altul şi mai grav: consacrarea la Roma (6.01.1982) de către Ioan Paul al II-lea a preotului greco-catolic Traian Crişan ca arhiepiscop de Grivasto, fiind numit şi Secretar al Congregației pentru Cauzele Sfinților. Consacrarea Mgr. Crişan T. a fost considerată de Sinodul Bisericii Ortodoxe din România, întrunit între 10-11 ianuarie 1982, ,,o imixiune nepermisă în treburile interne ale Bisericii Ortodoxe Române ca şi ale României, țară suverană şi independentă".

Sfântul Sinod a solicitat Papei Ioan Paul al II-lea să-şi reconsidere poziția. Ulterior, patriarhul Moisescu Iustin i-a trimis papei o telegramă care a fost publicată în ziarul ,,România liberă" la 14 ianuarie 1982. Acțiunea de protest a patriarhului s-a făcut cu asentimentul Statului, ceea ce explică şi opoziția vehementă a celor din Departamentul Cultelor[21]

Funcționarii Departamentului Cultelor primiseră ,,sarcina" de a atrage clerul romano-catolic într-o acțiune comună de dezaprobare şi respingere a celor declarate de Ioan Paul al II-lea în predica sa din 6 ianuarie 1982, predică ținută cu ocazia consacrării Mgr. Crişan T. Drept răspuns, după apariția telegramei din ,,România liberă" din 14.01.1982, la Institutul Teologic Romano-Catolic din Iaşi, aflându-ne în timpul Octavei mondiale de rugăciuni pentru unirea Bisericilor, am luat apărarea Sfântului Părinte, exprimându-ne astfel acordul cu inițiativa sa şi dezaprobând reacția şi acuzele ce i se aduceau în ,,România liberă". Mai mult, mi-am manifestat dorința să inițiem o scrisoare de protest către Patriarh, care semna telegrama din ziar[22].

---

al PCR., vl. VI. Textul scrisorii tradus din limba franceză se poate vedea în O. BOZGAN, *Cronica unui eşec previzibil...,* 433-436.

c) Explicația atitudinii mele față de poziția atât de ostilă a Departamentului Cultelor față de Ioan Paul al II-lea era şi aceea că, începând cu 16 octombrie 1978, mi-am modificat poziția față de *Ostpolitik*: Ioan Paul al II-lea cunoştea Biserica din spatele Cortinei de Fier mai bine decât Casaroli A., ca unul care se născuse şi trăise acolo. Însuşi cardinalul Casaroli a spus odată despre Ioan Paul al II-lea: ,,Aş vrea să-l ajut pe papă mai mult, dar îl simt atât de diferit". Cf. G. WEIGEL, *Martor al speranței, o. c.*, p. 351.

[21] Cf. ASSC., Dosar Cultul Romano-Catolic, Raport din 20.01.1982.

[22] Cf. ASSC., Dosar Cultul Romano-Catolic: Notă / 22 ianuarie 1982, semnată de Inspectorul de specialitate pentru județul Iaşi, Călăraşu Gh. Tot acolo, în ASSC., Dosar Consiliul de Miniştri, Interne / 1982: Notă din 30 ianuarie 1982. Eu posed în original ,,Nota din 29 ianuarie 1982": ,,Atitudinea preotului Romano-Catolic Ferenț Eduard", semnată de Secretarul Zaharia Gh., de la Municipiul Iaşi, şi de Inspectorul Călăraşu Gh. Mai multe date despre acest fapt se pot vedea şi în O. BOZGAN, *Cronica unui eşec previzibil...*, 112-113. Personal am văzut în consacrarea Mgr. Crişan T. de către Ioan Paul al II-lea un act de apărare deschisă a celor persecutați din România, cum făcuse şi cu Tomášek F. din Cehoslovacia.

Represaliile n-au întârziat. Am fost chemat de urgenţă la Departamentul Cultelor din Bucureşti. Astfel, la 28 ianuarie 1982, în loc să conduc Academia tomistă pe care o pregătisem, eram interogat de Ioan Popescu, Directorul Direcţiei Relaţii Culte[23], şi de Iulian Sorin, Director Secţia Studii, de faţă fiind tot Biroul Executiv al Departamentului Cultelor. În acel miniproces, capetele de acuzare care mi-au fost imputate erau:

1. Insuficienta trăire şi simţire românească cauzată de menţinerea legăturilor directe cu Vaticanul, ,,adevărat cancer internaţional";
2. Reticenţa făţişă faţă de educaţia cetăţenească-patriotică a studenţilor şi faţă de primirea ,,specialiştilor" din afara Institutului Teologic pentru a susţine expuneri sociale şi istorice seminariştilor;
3. Aprecierea că ,,în şcoala condusă de el se impune prea mult comunism";
4. Incitarea studenţilor împotriva textului telegramei Sinodului Bisericii Ortodoxe din 14.01.1982;
5. Primirea unui ,,pseudopreot" catolic, care face parte din gruparea clandestină greco-catolică, ignorând legislaţia în vigoare;
6. Nu a manifestat receptivitate la nici una dintre recomandările Departamentului Cultelor;
7. Acţionează direct pentru cultivarea printre studenţi a ideii ,,reactivării" uniaţiei;
8. Neaderarea la politica internă şi externă a Statului român;
9. Refuzul de a-şi da acordul pentru iniţiativele ,,marelui militant pacifist" Nicolae Ceauşescu;
10. Nerecunoaşterea ,,situaţiei normale" în care Biserica Romano-Catolică din ţară îşi desfăşoară misiunea evanghelică.

Un dicton scolastic spune: *opposita iuxta se posita magis elucescunt* – „cele opuse aşezate faţă în faţă se manifestă mai clar". De aceea, după ce am prezentat poziţia preoţilor eliberaţi din închisoare în 1964 şi pe aceea a lui Màrton Àron faţă de F.U.S., pentru a le ilustra şi mai clar, le-am adăugat atât atitudinea ostilă a Statului român ateu faţă de Biserică, cât şi râvna Departamentului Cultelor în a executa iniţiativele „marelui militant pacifist".

Această râvnă a Departamentului Cultelor, care s-a folosit de toate mijloacele pentru a transforma Biserica şi instituţiile ei în relee de transmitere a

[23] Popescu I., începând din luna octombrie 1977, a preluat în Departament funcţia de Director al Direcţiei Relaţiilor dintre Culte. Aici, ca şi la Paris, în calitate de Şef al Secţiei Consulare (1969-1977), s-a ocupat de comunităţile religioase ale românilor din emigraţie şi de relaţiile externe ale cultelor. Experienţa acumulată l-a ajutat ca după Revoluţia din 1989 să deschidă şi să conducă Banca Religiilor… Să se vadă şi O. Bozgan, *Cronica unui eşec previzibil...,* 340-343 şi ASSC., Dosar Externe / 1984, Raport Popescu I.

tezelor oficiale guvernamentale, a doctrinei voalat marxiste către societate[24], a fost frânată nu numai de episcopii catolici care au preferat să fie închiși și uciși decât să creeze o Biserică Catolică schismatică – fără Romanul Pontif –, dar și fără alte personalități demne de amintit în acest moment istoric. Împotriva ofensivei „pacifiste" comuniste au acționat adevărați mărturisitori ai credinței ca: Vicarul general de Alba Iulia, Luigi Boga[25], arestat în noaptea de 10-11 mai 1950; Mgr. Augustin Pacha, episcop de Timișoara[26], care le adresează în ziua de 4 iunie 1950, Solemnitatea Preasfintei Treimi, o scrisoare memorabilă credincioșilor săi, scrisoarea sa reprezentând ultimul act magisterial local al unui episcop catolic încă nearestat; va fi arestat la 18 iulie 1950, la vârsta de 82 de ani. A urmat procesul „lotului Sfântul Iosif" din București (11/17 septembrie 1951), acea odioasă parodie a dreptății când au fost condamnați Augustin Pacha, Iosif Schubert, Boroș Waltner și Pr. Gatti, franciscan italian, „pentru înaltă trădare".

În sfârșit, nu-l putem uita pe episcopul Dr. Marcu Glaser (25.IV.1880-25.V.1950), administrator apostolic al Diecezei de Iași (18.X.1944), apoi vicar general al episcopului Anton Durcovici și din nou administrator apostolic al Diecezei de Iași după 26.VI. 1949.

Imediat ce a apărut Scrisoarea Vicarului general de Alba Iulia Alois Boga (24.IV.1950), adresată Ministrului Cultelor, la ora trei dimineața, Mgr. Marcu Glaser a fost chemat la telefon de Securitatea din Iași, impunându-i-se să le dea poruncă preoților parohi să nu le citească credincioșilor acel document. Mai mult, a fost chemat de urgență de către Ministerul Cultelor la București, pentru a discuta asupra „încadrării" Bisericii Romano-Catolice în cadrul noii legalități. Mgr. Marcu Glaser nu numai că a refuzat o astfel de invitație suspectă, dar le-a reconfirmat și le-a reamintit preoților și credincioșilor poziția sa, proclamată deschis în predica de la Solemnitatea

---

[24] Mă refer la promovarea de către Departamentul Cultelor a clericilor catolici care se dovedeau receptivi la tezele guvernamentale și virtuoși ai soluțiilor hibride, participând la mișcările pacifiste care cereau „încadrarea" Bisericii Romano-Catolice în ordinea legală a Patriei și participarea ei la toate binefacerile acestei legalități; Congresul de la Târgu Mureș (27.IV.1950); Congresul de la Gheorgheni (6.IX.1950); Adunarea generală extraordinară de la Cluj (15.V. 1951). Cf. P. Gherman, *L'ame roumaine écartelée*, 169-187.

[25] Boga L., împreună cu Vicarul general de Iași, Mgr. Glasser M., au adresat Ministrului Cultelor o Scrisoare de protest împotriva adunării pacifiste de la Târgu Mureș, scrisoare care cuprinde nucleul doctrinei Bisericii Romano-Catolice despre pace. Cf. *Civiltà Cattolica* / 15 iulie 1950. Se poate vedea textul și în P. Gherman, *L'ame roumaine écartelée*, 165-168.

[26] A. Pacha, Scrisoarea pastorală *În ceasul deosebit de grav* / 4.VI.1950: cf. P. Gherman, *L'ame roumaine écartelée*, 172-176. Procurorul militar, colonelul Ardeleanu A., îl acuză pe Mgr. Pacha A. ca făcând parte din „rețeaua de spionaj a Vaticanului, deoarece, urmând obiectivele lui Pius al XII-lea, i-a excomunicat pe preoții catolici care aderaseră la mișcarea pacifistă". Cf. P. Gherman, *L'ame roumaine écartelée*, 189. Acești preoți pacifiști erau numiți în Cehoslovacia „paxterieri".

Înălţării Domnului (18 mai 1950). La predică, Mgr. Glaser M., a declarat: ,,Congresul de la Târgu Mureş era un aranjament comunist şi interzicea astfel aderarea la apelul pentru pace de la Stockholm". Supus maltratărilor de zi cu zi ale Securităţii, a avut un atac de apoplexie în urma căruia a decedat la Iaşi în ziua de 25 mai 1950. Moartea sa fiind cauzată de maltratările comuniştilor, este cu adevărat moartea unui *confessor fidei*[27].

Concluzie

Ca *magistra vitae*, istoria acestor evenimente şi comemorarea lor ne învaţă şi ne îndeamnă să aprofundăm adevărul complet despre Cristos, Mântuitorul lumii, prezent şi activ în Biserică şi în lume, dar şi despre om, prima cale pe care Biserica trebuie s-o parcurgă, îndeplinindu-şi misiunea[28]. Acest om fiind calea principală a Bisericii, calea vieţii şi a experienţei sale cotidiene, a misiunii şi a muncii sale, cere ca Biserica timpului nostru să se reînnoiască mereu şi să devină mai conştientă de situaţia lui de astăzi.

Ea trebuie să fie conştientă atât de posibilităţile pe care le are de a-l sluji pe omul integral, cât şi de ameninţările şi pericolele care se prezintă omului. Prin însăşi misiunea ei, Biserica trebuie să facă din viaţa umană una mai umană, conducând-o la împlinirea finală a vocaţiei sale de om[29]. Dar acceptarea ,,situaţiei" omului în lumea contemporană nu trebuie să ne facă să neglijăm participarea vie la aspiraţiile sădite în inima omului, aspiraţii care au ca scop autentica demnitate a omului integral. În acelaşi timp, dificultăţile, încercările şi chiar persecuţiile întâlnite de-a lungul anilor nu trebuie să devină focare de criză, ci ocazii, prilej şi punct de plecare pentru noi cuceriri pe drumul Poporului lui Dumnezeu, care a păşit în mileniul al treilea pe aceste meleaguri. Biserica noastră locală de Iaşi trebuie să rămână Biserica unei mărturii responsabile şi mature, aceea a predecesorilor noştri martiri[30]. De la ei am învăţat că o istorie fără cultură şi fără Dumnezeu este o catastrofă. De aceea, statului român, cu care voim să slujim omului integral, îi spunem şi noi, cei de astăzi, că-l vrem pe Dumnezeu în familie, în şcoli, în cărţi, la televiziune şi radio, deoarece istoria noastră nu poate fi înţeleasă fără a face referinţă la Dumnezeu.

Istoria rămâne, aşadar, mama şi învăţătoarea vieţii noastre. Martirii şi confesorii noştri din primul şi cel de-al doilea mileniu ne învaţă să privim

---

[27] Cf. P. Gherman, *L'ame roumaine écartelée*, 169-170 şi 172. Cf. A. Moraru – I. Răchiteanu, *Păstorii Diecezei de Iaşi şi rectorii Seminarului diecezan,* Sapientia, Iaşi 2004, 27.

28 Cf. Ioan Paul al II-lea, Scris. enc. *Redemptor hominis* / 4.03.1979, Editions du Centurion, Paris 1979, 55-56, 73.

29 Ioan Paul al II-lea, Scris. enc. *Redemptor hominis,* n. 18 / b, p. 71.

30 Cf. R. Netzhammer, *Antichităţile creştine din Dobrogea,* Editura Academiei Române, Bucureşti 2005, 12-59. Cf. E. Ferenţ, *Pneumatologia,* ARC, Bucureşti 1999, 240-266.

şi să înţelegem fiinţa tainică a Bisericii de astăzi şi a viitorului numai în relaţie cu Biserica din trecut. Ei sunt părinţii moderni ai mileniului al treilea, lumini călăuzitoare ale Bisericii noastre locale pe drumul credinţei şi maeştri pentru viaţă.

Astăzi, din păcate, se încearcă din nou să ni se falsifice istoria ori să ni se confişte memoria prin dezinformare metodică şi prin deformarea realităţii.

Biserica nu trebuie să se lase instrumentalizată în scop politic şi să aibă curajul să gândească şi să exprime numai adevărul despre ea însăşi şi despre om, calea principală a misiunii sale de evanghelizare.